

אבי זקני ר' יצחק אלחנן ז"ל

מאת בלומה פלומונסון

(ששים שנה לפטירתו של רשכבה"ג ר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל
כ"א אדר תרנ"ו — כ"א אדר תשט"ז).

כנכרתו הצעירה והיחידה שנותרה

בחיים מהדור השלישי לרבי יצחק אלחנן, רצוני להעלות על הכתב זכר רונתי עליו מפי הראייה מקרוב וכן מסיפורי האנשים אשר סיבבוהו וחיו במחיצתו.

זוכרת אני עצמי מגיל שש, שבע: באותן השנים היו סבא וסבתא עוקרים בימי הקיץ לקיטנה שבכביש ההר ליד קובנה. בשנים האחרונות היה כבר המקום מלא בנינים ונשתלב בעיר הסמוכה, אולם בימים ההם (תרמ"ט) היתה הסביבה מוקפת גנים ושמשה מקום קיט לבני העיר קובנה. במשך כמה שנים רצופות היה סבא לוקח אותי עמו למקום קיט זה, למרגוע ולהתחסנות. בקיטנה ניתן היה להרגיש ביחסו הנלבב של סבא לחיות הבית. החתול, למשל, היה יושב בקביעות מאחורי גבו של הזקן בכורסה והיה אוכל מידו של סבא. את שיירי האוכל שהיו נשארים ל־אחר הסעודות היה סבא אוסף בקפדנות ועם תום הארוחה היה נוטלם לחצר כדי לשימם לפני הכלב „בוקס", שהיה כבר רגיל לכך וצפה לבואו של הזקן.

שנה אחת יצא הקול, כי עתיד להתרחש ליקוי חמה. סבא פקד עלי לפיח חתיכת זכוכית ולמועד הקבוע יצאנו, סבא, סבתא ואני, לבעל אחוזה קרובה, פולני, שביתו שכן על גבעה, למען ייקל לראות משם את הליקוי. עם הגיענו למקום יצאה לקראתנו בעלת הבית וור פרחי שדה בידיה להקביל פניו של הרב. סבא הודה למארחת ובקש ממני לתרגם לה את דבריו מ־אידיש לרוסית. ואז התישב בכסא ועקב בהתענינות במראה ליקוי החמה.

לבו היה קשור לטבע, אהב פרחים והיה מתפעל מיפיו של עץ ומהדרה של שקיעה. ויש שהיה יוצא בשבת לשוח ביער ולקראתו עדת צעירים, מקלות בידיהם, סיגריות בפיותיהם; משראו את הרב מרחוק היו משתדלים להסתיר את המקלות והסיגריות. סבא היה משים עצמו כאילו לא ראה ב־קלקלתם והיה מקדים בקול רם „אָ גוט שבת, אָ שיין וועטער, שיין צו שפאָ צירן". (שבת שלום, מזג אויר נאה, יפה לטיול).

חיוניותו המופלאה

למרות זקנתו ובריאותו הרופפת היה בעל חיוניות מופלאה עד כדי משובת נעורים. שנים מספר לפני פטירתו עשה בימי הקיץ בקולוטובה, על חוף הנהר ניימן, מרחק של שעותיים נסיעה בספינת קיטור מקובנה. מקום לעגינת הספינה לא היה במקום והנוסעים היו נאלצים לרדת לסירה והיו מושטים לחוף בדרך זו. שיט מעין זה נמשך בסך הכל כעשר דקות. סבא אהב את הדבר והיה חוזר ואומר, חבל שזה נמשך זמן קצר כל כך. שנה אחת לפני פטירתו יצא מביתו אשר בקיטנה, מבלי להגיד דבר לבני הבית, ויחד עם אדם צעיר, שהיה עוזר על ידו, ירד לרחוץ בנהר הניימן. המים היו צוננים, סבא הצטנן וחלה קשה. מיד שלחו רץ מיוחד העירה להבהיל רופא, ורק לו ספר סבא את סיבת מחלתו.

בחורף תרנ"ה, שבועות מספר לפני פורים, חלה קשה; חולשתו הכללית תקפה עליו. רופאי קובנה היו עורכים תורנות יומם ולילה ליד מטתו. אחד

חג לא היה שותה מהיין שלפניו, אם המסובים לא הקדימוהו בכך.

זכרוננו, לרבות זכרוננו החזותי, היה מופלא ממש. מעולם לא נצרך לחפש ספר שבספריות הנרחבת (חדרו היה מוקף ארונות ספריו מכל הצדדים ו- גבהם עד התקרה), אלא היה רומז למזכירו באיזה מדף ובאיזה ארון מצוי אותה שעה הספר המבוקש. כך שמעתי מפי אבי ז"ל, כי סבא היה מכיר מיד אנשים שלא ראם עשרות בשנים.

פעם, כשכיהן כבר כרב בקובנה, נכנסה אליו אשה, דלת-לבוש ועמדה בזווית החדר, בוכיה ודוממת. הסתכל בה סבא רגע קט, שאלה בחיוכו הטוב לסבת יגונה והפליט: "אין את בתו של פלוני מהעיר וולקוביסקי? השתוממה האשה והשיבה בחיוב, ואף הוסיפה, כי נתאלמנה זה לא כבר ועתה באה היא לבקש ברכתו של הרב. התברר, כי בהיותה בת י"ב או י"ג (לפני כחמישים שנה) סרבה להנשא ליצחק אלחנן ספק-טור ששדכוה אליו. סבא, הטה אזנו לכל צרותיה, השיא לה עצה וברכה לשלום. האשה יצאה ממנו מאושרת ומלאת תקווה.

לאחר פטירתו של סבא, פנתה ה- אקדמיה הרפואית בפטרבורג למשפחה בבקשה, שישרו להם לנתח מוח של המנות לצרכי מחקר. הם הסבירו, שהיה בזה ודאי משום סיוע למדע, אילו ניתן היה לחקור את מוחו של אדם בעל כשרונות כמו הרב ר' יצחק אלחנן. אין צריך לומר, כי הבנים — רבי צבי הירש ור' בנימין אבי — דחו את הבקשה. בשכבו על ערש דוי, כשאבי ישב על ידו כרגיל, התאונן פעם אבא, שהוא חש בראשו. פנה אליו סבא ואמר: "בני, מימי לא ידעתי כאב ראש מהזה"

עד נשימתו האחרונה כמעט לא ניטלה הכרתו, אם כי אור עיניו לקה ימים אחדים קודם לכן. יום אחד — דומתני, יומיים לפני הפטירה — עמדה

הרופאים המקובלים בקובנה בימים ההם היה ד"ר י. פיינברג, בעל דרגת גנרל בצבא הרוסי. סבא רחש לו כבוד ו- החשיב מאד את דעתו. הרופאים שטפלו בסבא לא רצו לסמוך על דעתם בלבד והחליטו להזמין את הפרופ' יופה מ- קניגסברג. לאחר שהגיע פרופיסור זה ועשה שעה קלה בחברתו של החולה, השתומם לצלילות דעתו של הישיש החולה אנוש. וכן הגיעו ד"ר י. דמבו והפרופ' דוברוקלונסקי מפטרסבורג ואף הם השתאו, כיצד — חרף חולשתו הכללית — שמר הרב על רעננות זכרוננו.

יש שתוך מחלתו היה עוסק בסוגיה מסוימת עם תלמידי חכמים, ביניהם בנו רבי צבי הירש, ולפתע היתה תוקפת אותו עווית וחוט מחשבותיו גיתק. אולם עם תום ההתקפה, לאחר חמש עשרה עד עשרים דקה, היה סבא חוזר וממשיך בעיסוקו בסוגיה. חכמי ה- רפואה שראוהו בכך טענו, שעוד לא נודמנה להם תופעה מעין זו.

הרופאים פקדו להחזיק את סבא בכורסה על גלגלים, במצב ישיבה, ה- דבר נודע בעיר ואל בית הרב החלו לזרום הצעות לספק כורסה מסוג זה. חשש סבא שמא יטלו עליהם בני הבית הוצאות מיותרות ברכישת הכורסה ואסר עליהם במפגיע לטפל בדבר. יום אחד שלח אחד מבני העיר כורסה כזו אל בית החולה. בקש סבא שיביאו לפניו את האדם ומשמע מפיו שלא שלח לו את הכלי אלא בהשאלה עד להבראתו של הרב, הודה לו ומאו היה יושב ברצון בכורסה זו.

אורח חיים

בכלל היה חי בפשטות ובצניעות; היה חוסך מעצמו כל דבר שהיה בו שמץ של מותרות. מאכל תאוה לא היה בא אל פיו, בישבו ליד שלחן לסעודת

בו. חנוכה הבית נערכה בחג הסוכות. בשמיני עצרת ביקר סבא בדירה החדשה. בקש שיליכוהו לסוכה. סבא שבע נחת מהסוכה החדשה. נתאסף קהל שבא מבית הכנסת ל"קידוש". ביניהם אחד בשם ר' דוד לוי, שהיה חרוץ שנון. סבא ישב וגמגם, אולם מדי פעם היה מתעורר ואומר: "המשך, המשך, ר' דוד, חרוזיך נאים מאוד" תמיד היה בפיו דבר עידוד לכל אחד.

חביב העם

בגלל כשרונו למצוא את השפה המתאימה לכל אדם, על אף ההבדלים שבהשקפה ובמעמד החברתי, אהבוהו כולם ללא יוצא מן הכלל והיה מקובל על כל שדרות העם. אבא היה חור על סיפור ששמע מפי אחד מבני העיר. הדבר סופר לו כבר בעת שישב "שבעה". המדובר באחד הסוחרים, סי' טונאי רפואות. חנויותיהם של כל ה"יהודים היו ננעלות, כמובן, לפני כניסת השבת. חנותו של אותו סוחר, שהיה אגב מתבולל, נשארה פעם פתוחה לאחר כניסת השבת והעוברים ושבים ראו, כי בפנים ממשיכים עדיין לעבוד, אם כי הדלתות היו סגורות למחצה. באו וספרו על כך לרב יצחק אלחנן. ומעניין כיצד הגיב על כך הרב. כעבור זמן מה הזמין אליו אותו סוחר, קיבל פניו בסבר פנים יפות וגלגל עמו שיחה על דא ועל הא, מבלי לנגוע אף במלה אחת באותו מקרה של חלול שבת. ה"סוחר הבין יפה מה פשרה של הזמנה זו וספר לסבא: "אני מספק רפואות למבצר קובנה, והנה באותו יום ששי, לפני כניסת השבת ממש, כאשר עמדתי לנעול את בית-המסחר, הגיע רץ מהמפקדה ובידו הזמנה מיידית לרפואות שונות. עכבתי את עובד בית המסחר ונגשנו להוצאת הסחורה, לא היתה ברירה אלא לעבוד כמה שעות לאחר כניסת השבת". נחה דעתו של סבא

אמי בחדרו של הגוסס ואני נכנסתי לחדר. סבא, שכבר ניטל מאור עיניו, שאל מי הבא. ענתה לו אמא, כי היא כאן ועתה נכנסה בתה. בלומינקה. קראני אליו, שם ידו על ראשי ולחש תפלה חרישית. אמי התרגשה ואמרה בקול רועד: "אבא, עוד תזכה להובילה לחופה". ענה לה הוקן בלחש "הרי פקחית את, דבורה, למה תדברי אפוא דברי הבל". מאז לא שמעתי עוד קולה. פיקוח נפש

צפים ועולים לפני מאורעות שונים מימי ילדותי. כך רעננים בזכרוני ה"בקורים בבית סבא, ובעיקר בימי חנוכה ופורים. בחנוכה היה סבא מזמין אליו את כל הנכדים, והיה מכניסם אחד אחד לחדר לקבלת דמי-חנוכה. סכום דמי החנוכה היה בהתאם לגילו של הנכד ומה קנאתי באחי, אחיותי ובני דודי, שהיו כולם גדולים ממני בשנים. בשנת חייו האחרונה, ואני אז בת 14, קבלתי רובל כסף שלם.

בשנת חייו האחרונה — בתקופת החורף — חליתי קשה ואמי הובילתני לקניגסברג. ערב נסיעתי הביאוני לסבא, הוא ברכני לדרך ונתן לי במתנה סכום כסף שאקנה לי משהו. בסכום זה קניתי אחר כך טבעת זהב, שנשמרה אצלי עשרות בשנים, עד שנשדדה על ידי הנאצים בקובנה.

בהיותי בבית החולים בקניגסברג, סרבתי לאכול את המאכלים שהוגשו לי מפני שהיו מאכלי טרפה, אבי סח על כך לסבא והוא כתב אלי מכתב נרגש ובו פקד עלי לאכול את אשר יצו הרופאים, כי המדובר בפיקוח נפש. מכתב זה בקש ממני לזכרון, רבה של קניגסברג אז — הרב מיליקובסקי ז"ל. ונזכרת אני במאורע הבא להוכיח עד כמה היה סבא רחוק מחיי החולין ועד כמה לא ידע נוחות מהי ולא שאף אליה. בשנת תרנ"ה גמרו הורי לבנות את ביתם ברחוב גרודנו ועברו לגור

רצה לומר שהגיע זמן הנחת תפילין, ובמלים "חנה (שם אשתו) איז א צד-קנית", נפח נשמתו.

משהגעתי עם אמי לבית, אי אפשר היה לעבור ברחוב מרוב עם. כל הפנים הביעו צער, נשמע בכי נשים ופה ושם היתה נפלטת קריאה: "כיצד נחיה בלי אבינו, רבנו". אכן, היה הרב — אב, לא לבני משפחתו בלבד אלא לכל אחיו היהודים, לכל אדם שהיה פונה אליו. לאחר מותו נשארו אחריו ספריו שחיבר, מכתביו שכתב, אולם לא אלה בלבד פרסמוהו וחבבוהו על היהודים — אהבת האדם, בריחתו מהכבוד ומ-הבצע, רדיפת השלום הם הם שקרבוהו כל כך ללב כולם.

ספריתו הנרחבת נמסרה מקצתה לבית הכנסת הישן, בו היה מתפלל ומקצתה לבית היתומים שהוקם על שמו ב-קובנה. הכסא שלו, מגורת החנוכה, ה-כיפה שהיה חובש לראשו — נמסרו למוזיאון היהודי בקובנה ונמצאו שם עד כיבוש קובנה על ידי הנאצים הארורים. בקובנה לא נשאר זכר לאישיותו אלא האהל שהוצב על קברו וקבר בנו הרב צבי הירש זצ"ל, העומד לפי השמועה שלם עד היום.

(הסוף מעמוד 39)

"והחי יתן אל לבו", על חובתנו הגדולה והקדושה להוסיף ולהנציח את שמו בישראל על ידי מפעל של תורה, מיוחד לשמו ולזכרו.

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה. ואין לשון "תחל" אלא "חלות", כלו' לעשות דברים שתחול עליהם ברכת השנה הבאה, אמן.

חתמו והפיצו

את "אור המזרח"

ואמרו "ידעתי—גם ידעתי, כי בנו של פלוני, ידידי משכבר הימים, לא יחלל שבת במזיד ולא יגרום לי עגמת נפש מעין זו".

ואותו סוחר הוסיף אח"כ: "אילו היה הרב נוזף בי באותו מעמד ומאיים עלי, הייתי אל נכון ממשיך לעבוד בשבתות. אולם מאז אותו מקרה, ולאחר דברי הנועם של הרב, הקפדתי ביותר לנעול חנותי ולא להכשל בחלול שבת. יהא מה שיהא — לא אצער את רבנו האהוב".

בין נכרים

עד כמה היה מכובד לא בין אחיו היהודים בלבד, אלא גם בין הנכרים תעיד עובדה זו: בשכבו על ערש דווי, בחורף תרנ"ו, הגיעה פעם אשה רוסית, מכת הסטרוברים, בעלת חנות של אי-קונין ברחוב וילנה שבקובנה. במקרה הייתי באותו מעמד והאשה פנתה אלי ואמרה: כתבי לי, בבקשה, את שמו המדויק, שם משפחתו, גילו של הרב". שאלתי אותה — לשם מה נחוץ לה הדבר והשיבה: רוצים אני לשלוח מברק לאב יואן מקרונשטדט (כהן דת ידוע ברוסיה), שיתפלל לבריאותו של הרב. שאלתי את אבי, אם מותר לי לתת פתק כזה, כבקשתה. השיבני אבי "תני לה את המבוקש שהרי אסור להעליב אדם בדחיית בקשתו".

ביום הלוויתו של סבא היו חנויותיהם של כל היהודים בעיר סגורות. ברחובות שעבר בהם מסע ההלויה סגרו גם הליטאים והרוסים חנויותיהם.

בימי מחלתו היו מגיעים מברקים לאין ספור מכל קצוי תבל ובהם שאלות למצבו. בטלגרף שבקובנה נאלצו לקבוע משמרת נוספת של עובדים לטפול ב-מברקים אלה.

הרב נפטר בשעה 4.20 בבקר כ"א אדר תרנ"ו (יום ששי). לפני כן הראה כמה פעמים על ידו השמאלית, כאילו